

**M. BAHA TANMAN KOLLEKSİYONU
PROTOHİSTORİK ÇAĞ ÇANAK - ÇÖMLEĞİ**

*Şevket DÖNMEZ**

Bu yazıda tanıtacağımız arkeolojik buluntular M. Baha Tanman koleksiyonunda bulunan¹ Protohistorik Çağ'a ait 15 adet çanak-çömlekten oluşmaktadır. Söz konusu çanak-çömlekler gelmiş oldukları düşünülen yerlere göre 3 gruba ayrılmaktadır.

Yortan kültürüne ait oldukları anlaşılan ilk grupta 4 çömlek, 1 gaga ağızlı testi, 2 minyatür testi ve iki bölümü noksan 1 üçüz kap yer almaktadır. Mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, hamurunun renginde astarlı ve az perdahlı olan ilk çömlek yuvarlak ağızlı, dışa doğru açılan silindir boyunlu, şişkin ve hafif omurgalı gövdeli ve yuvarlatılmış düz diplidir. Gövdesi üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş dört dikey şerit kulp bulunan çömleğin (Res. 1/Çiz. 1) Yortan² ve Babaköy'de³ ele geçmiş benzerleri İlk Tunç Çağı II'nin sonlarına tarihlendirilmiştir. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, siyah renk astarlı ve iyi perdahlı olan ikinci çömlek dışa açılan ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, şişkin ve basık gövdeli ve yuvarlatılmış düz diplidir. Gövdesi üzerinde simetrik olarak yerleştirilmiş çift delikli iki dikey tutamak ile dört memecik bulunan çömleğin (Res. 2a-b/Çiz. 2) İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilen bir koşutu Baba-

* Araş. Gör. Şevket Dönmez, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı.

1 Sözkonusu arkeolojik malzemeyi yayınlamama izin veren Prof. Dr. M. Baha Tanman'a ve çizimleri yapan Burhan Gülkan'a teşekkür ederim.

2 Kamil 1982, s. 32, pl. V/53, fig. 28/53.

3 Bittel 1939, abb. 11/1; Özgüç 1944, s. 61, lev. I/1; Kamil 1982, s. 32, fig. 89/3.

köy'de⁴ ele geçmiştir. Ayrıca, Isparta ili Atabey ilçesi yakınlarındaki Gündürle (Harmanören) mezarlığında ele geçmiş ve İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilmiş daha kalın boyunlu ve küresel gövdeli bir çömlek⁵ kabımızı hatırlatmaktadır. Bitki ve orta mineral katkılı hamuru koyu kahverengi, hamurunun renginde astarlı ve az perdahlı olan üçüncü çömlek dışa açılan ağız kenarlı, çok kısa boyunlu, küresel gövdeli ve düz diplidir. Simetrik olarak yerleştirilmiş biri noksan iki şerit kulbu ağız kenarında başlayıp gövdeye birleşen çömleğin gövdesi üzerinde yine simetrik olarak yerleştirilmiş ikili memecik bezekler yer almaktadır (Res. 3/Çiz. 3). İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilen bu çömleğin, memecik bezegi olmamasına karşın tip olarak tam bir benzeri⁶ Yortan'da görülmektedir. Mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, siyah renk astarlı ve az perdahlı olan dördüncü ve son çömlek hafif dışa açılan ağız kenarlı, çok kısa boyunlu, küresel gövdeli ve yuvarlatılmış diplidir. Çömleğin gövdesi üzerinde simetrik olarak yerleştirilmiş ip delikli iki yatay tutamak ile iki memecik bezek yer almaktadır. Gövdenin dibe yakın kısmında ise kazı bezeme tekniğinde yapılmış paralel iki şeritin arasının dikey kısa çizgilerle bölünmesi sonucu oluşturulmuş dikdörtgen dizisi şeklinde bir bezek yer almaktadır. Dikdörtgenlerin her birinin içine bir nokta yerleştirilmiştir (Res. 4a-b/Çiz. 4). Tip ve bezeme motifi olarak tam bir benzerine rastlayamamamıza karşın hamur, yapım ve bezeme özelliklerinden dolayı Yortan kültürüne ait olduğu düşünüldüğümüz çömleğimizi tip olarak hatırlatan Yortan'da ele geçmiş bir çömlek⁷ İlk Tunç II'ye tarihlendirilmiştir.

Bu grubun beşinci kabı, ince bitki ve mineral katkılı koyu gri renk hamurlu, hamurunun renginde astarlı ve iyi perdahlı, dik ve kesik gaga ağızlı, dik boyunlu, basık küresel gövdeli ve yuvarlatılmış dipli bir testidir. Ağız kenarı altından başlayan şerit kulbu gövdeye birleşen testinin ağız kenarının alt kısmında simetrik olarak yerleştirilmiş ince iki kabartma bant yer almaktadır (Res. 5/Çiz. 5). Ağız kenarı altında simetrik olarak yerleşti-

4 Orthmann 1966, s. 15, abb. 6/50; Kamil 1982, fig. 89/1.

5 Ünlüsoy 1993, res. 14.

6 Kamil 1982, s. 44, pl. XIV/227, fig. 70/227.

7 Ibid., s. 32-33, fig. 32/73.

rilmiş kabartmalı ve daha küresel gövdeli bir benzeri Yortan'da⁸ bulunmuş olan testinin yine Yortan'da ele geçmiş olan başka bir benzeri boya ile yapılmış şevron motifi bezemelidir⁹. Bu her iki örnek de İlk Tunç Çağı II'nin sonlarına tarihlendirilmiştir¹⁰.

Yortan grubunun en ilgi çekici eserleri minyatür 2 testidir. İlk testi ince bitki ve mineral katkılı açık gri renkli hamurlu, siyah renk astarlı ve hafif perdahlıdır. Kesik ve geniş gaga ağızlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli, yuvarlatılmış düz dipli ve üç ayaklı testinin gövdesi üzerindeki astar kazınarak düz bir şerit üzerine zikzak motifli bir bezeme yapılmıştır (Res. 6/Çiz. 6). İlk minyatür testi ile aynı yapım özellikleri ve aynı tipe sahip ikinci minyatür testinin (Res. 7/Çiz. 7) üzerinde ise yine kazınarak oluşturulmuş olan düz bir şerit üzerine yapılmış üç konturlu üçgen dizisi yer almaktadır. Minyatür testilerin tip, motif ve bezeme tekniği açısından Yortan'da¹¹ görülen koşutları İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilmiştir.

Bu grubun son örneği iki parçası eksik olan üçüz bir kaptır. İnce bitki ve mineral katkılı koyu gri renkli hamurlu, siyah astarlı ve iyi perdahlı kap dışa açılan ağız kenarlı, kısa boyunlu, hafif şişkin karınlı ve yuvarlatılmış düz diplidir. Sepet kulplu olduğu anlaşılan kabın boynu üzerinde kazı tekniğinde yapılmış koşut iki düz çizgi, gövdesi üzerinde ise, üçlü zikzak hat yer almaktadır (Res. 8a-b/Çiz. 8a-b). Kabın tip ve bezeme olarak tam bir benzeri, buluntu yeri belli olmayan fakat Yortan kökenli olduğu düşünülen bir başka üçüz kaptır¹². Yine Yortan'da ele geçmiş diğer bir üçüz kap ise, tip ve bezeme tekniği olarak kabımıza benzemesine karşın, üzerinde yer alan motifleriyle farklılık gösterir¹³. Bu her iki örnek de İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilmektedir¹⁴.

8 Kamil 1982, s. 41, 99, fig. 54/192 A, B.

9 Ibid., fig. 62/208.

10 Ibid., s. 42.

11 Ibid. s. 35, pl. VII/102, 105, fig. 35/102, 104-105.

12 Ibid., s. 47, fig. 98/38.

13 Ibid. s. 46, fig. 74/238 a-b, pl. XV/238.

14 Ibid., s. 47.

İkinci grupta Güneybatı Anadolu kökenli olduğu düşünülen 4 kap yer almaktadır. Bunların 2 adedi çanak 2 adedi ise gaga ağızlı 2 küçük testidir. İri bitki ve orta mineral katkılı hamuru kahverengi, hamurunun renginde astarlı ve az perdahlı olan ilk çanak içe dönük ağız kenarlı, keskin omurgalı ve yuvarlatılmış düz diplidir. Çanağın ağız kenarı üstüne yerleştirilmiş burmalı bir yatay kulbu vardır (Res. 9/Çiz. 9). Birinci çanak ile aynı hamur ve yapım özellikleri gösteren ikinci çanak içe dönük ağız kenarlı, çok keskin omurgalı ve hafif çukurluğu olan yükseltilmiş düz diplidir. Ağız kenarı üstüne yerleştirilmiş bezeksiz yatay kulbu vardır (Res. 10/Çiz. 10). Aynı yerden geldiği anlaşılan ve İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilebileceğimiz çanakların koşutları Beycesultan'ın XVI ve XV. tabakalarında¹⁵ görülmektedir.

Bu grubun son 2 örneğinden mineral katkılı açık kahverengi hamurlu, hamurunun renginde astarlı ve az perdahlı olan ilk testi bezeksizdir. Hafif yükseltilmiş olan gaga ağızlı, kısa boyunlu, yuvarlak karınlı ve yuvarlatılmış düz dipli olan testinin ağızdan başlayan oval kesitli kulbu karına birleşmektedir (Res. 11/Çiz. 11). İlk Tunç Çağı I'e tarihleyebileceğimiz testinin tip olarak koşutları Elmalı-Karataş'ta¹⁶ Beycesultan'ın XVIII¹⁷ ve XVII¹⁸ tabakalarında ve Kuruçay'ın 2. tabakasında¹⁹ görülmektedir. İlk testiye göre daha uzun gagalı ve boyunlu olan ikinci testi ince bitki ve mineral katkılı kahverengi hamurlu, hamurunun renginde astarlı ve iyi perdahlıdır. Şişkin karınlı ve düz dipli testinin ağızdan başlayan oval kesitli kulbu karına birleşmektedir. Testinin karnı üzerinde kazı tekniğinde yapılmış koşut üç şerit ile sivri uçları aşağıda olan şevronların oluşturmuş olduğu üç kontura sahip üçgen dizili bir kompozisyon yer almaktadır (Res. 12a-b/Çiz. 12). Tip olarak tam benzerleri saptanamayan, ancak bezeme tekniği ve motifleri ile uzak benzerleri Beycesultan'ın XVI. tabakasında²⁰ ve Kuruçay'ın 2. tabakasında²¹ görülen testi büyük olasılıkla İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilebilir.

15 Lloyd-Mellaart 1962, fig. P. 23/4, P. 30/12.

16 Warner 1994, s. 51, pl. 164/c. KA 605.

17 Lloyd-Mellaart 1962, fig. P. 16/13.

18 Ibid. fig. P. 17/6.

19 Duru 1996, lev. 12/13, 141/2.

20 Lloyd-Mellaart 1962, Fig. P. 25/23.

21 Duru 1996, lev. 121/7, 141/7.

Üçüncü ve son grupta Orta Anadolu kökenli oldukları anlaşılan 3 kap bulunmaktadır. İlk kap olan ince mineral katkılı gri renkli hamurlu, kahverengi astarlı ve az perdahlı olan gaga yapar şekilde yükseltilmiş ağızlı, kısa boyunlu, yuvarlak gövdeli ve yuvarlatılmış düz dipli küçük testinin noksan olan kulbunun ağız kenarından başlayarak gövdeye birleştiği anlaşılmaktadır (Res. 13/Çiz. 13). Daha şişkin gövdeli bir benzeri Alişar'da²² görülen testi İlk Tunç Çağı II'ye tarihlendirilebilir.

Bu grubun son 2 örneğini 1 çaydanlık ile 1 gaga ağızlı testi oluşturmaktadır. İnce mineral katkılı hamuru açık portakal rengi, portakal rengi boya astarlı ve iyi perdahlı olan çaydanlık içe dönük ağız kenarlı, omurgalı ve sivri diplidir. Çaydanlığın ağız kenarından başlayan oval kesitli dikey kulbu omurga üzerine birleşmektedir (Res. 14/Çiz. 14). İnce mineral katkılı hamuru açık portakal rengi, portakal rengi boya astarlı ve iyi perdahlı olan gaga ağızlı testi ise sivri ve uzun gaga ağızlı, kısa boyunlu, omurgalı ve şişkin gövdeli, yükseltilmiş düz diplidir. Testinin oval kesitli kulbu ağız kenarından omuza uzanmaktadır (Res. 15/Çiz. 15). Çaydanlık ve testi ile benzerlik gösteren örnekler kaçak kazılar sonucu yağmalanmış ve eserlerinin bir çoğu özel koleksiyonlar ile müzelere dağılmış olan Yozgat ili Çekerek ilçesi yakınlarındaki Kazankaya²³ ile Çorum civarındaki Ferzant²⁴ ve Büget²⁵ mezarlıklarında görülmektedir. Ankara Hitit Müzesi'nde bulunan ve Ferzant mezarlığından gelmiş olduğu belirtilen bir çaydanlık²⁶ örneğimizin tam bir benzeridir. Bu mezarlıkların buluntuları içinde gaga ağızlı testiler önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan, T. Özgüç tarafından Ferzant mezarlığından gelmiş olduğu düşünülen ve şimdi Metropolitan Museum of Art'ta bulunan gaga ağızlı bir testi²⁷ örneğimize çok benzemektedir. Ferzant, Büget veya Kazankaya mezarlıklarının birinden geldiği belli olan ve testimizin koşutu olan diğer 3 örnek ise Brüksel Musées Royaux d'Art

22 Orthmann 1963, s. 18, taf. 10, 2/58.

23 Özgüç 1978, s. 19-26, lev. 53, 55, 58-59, 61-64.

24 Özgüç 1978, s. 29-30, lev. 56, 85-86; Özgüç 1986, s. 383-391, lev. I-XVI.

25 Özgüç 1978, s. 29-30.

26 Özgüç 1986, s. 389, lev. XIII/33.

27 Ibid, s. 387, lev. VII/18.

et d'Histoire'de²⁸, İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde²⁹ ve İstanbul Sadberk Hanım Müzesi'nde³⁰ bulunmaktadır. Bu verilerin ışığında Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresi ve Eski Hitit Döneminin başlarına tarihlendirilebileceğimiz çaydanlık ve gaga ağızlı testi, bu mezarlıklardan birinden gelmiş olmalıdır.

K A T A L O G

Resim 1/Çizim 1

Env. No. 144 : Yuvarlak ağızlı çömlek. Ağız çapı : 8.4 cm, Yükseklik : 16.7 cm, Genişlik : 13.2 cm, Kalınlık : 0.8 cm. Mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, orta pişmiş, hamurunun renginde astarlı, az perdahlı ve el yapımı.

Resim 2a-b/Çizim 2

Env. No. 146 : Yuvarlak ağızlı çömlek. Ağız çapı : 6.5 cm, Yükseklik : 10.8 cm, Genişlik : 9.5 cm, Kalınlık : 0.7 cm. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, orta pişmiş, siyah renk astarlı, iyi perdahlı ve el yapımı.

Resim 3/Çizim 3

Env. No. 222 : Çift kulplu çömlek. Ağız çapı : 8.5 cm, Yükseklik : 15 cm, Genişlik : 13 cm, Dip çapı : 5.5 cm, Kalınlık : 0.7 cm. Bitki ve orta mineral katkılı hamuru koyu kahverengi, orta pişmiş, hamurunun renginde astarlı, hafif perdahlı ve el yapımı.

Resim 4a-b/Çizim 4

Env. No. 149 : Çömlek. Ağız çapı : 5.5 cm, Yükseklik : 6.9 cm, Genişlik : 9 cm, Kalınlık : 0.6 cm. Mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, orta pişmiş, siyah renk astarlı, az perdahlı ve el yapımı.

28 Özgüç 1978, s. 29, lev. 63/4.

29 Ibid. s. 120, lev. 86/1a-b.

30 Özgüç 1986, s. 391, lev. XV/41.

Resim 5/Çizim 5

Env. No. 205 : Gaga ağızlı testi. Yükseklik : 26.5 cm, Genişlik : 17.7 cm, Kalınlık : 0.6 cm. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, iyi pişmiş, hamurunun renginde astarlı, iyi perdahlı ve el yapımı.

Resim 6/Çizim 6

Env. No. 206. Minyatür testi. Yükseklik : 6.5 cm, Genişlik : 3.5 cm. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru açık gri renkli, orta pişmiş, siyah renk astarlı, hafif perdahlı ve el yapımı.

Resim 7/Çizim 7

Env. No. 207. Minyatür testi. Yükseklik : 7 cm, Genişlik : 3.5 cm. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru açık gri renkli, orta pişmiş, siyah renk astarlı, hafif perdahlı ve el yapımı.

Resim 8a-b/Çizim 8a-b

Env. No. 142 : Üçüz kap. Ağız çapı : 6.4 cm, Yükseklik : 8 cm, Genişlik : 8.5 cm, Kalınlık : 0.5 cm. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru koyu gri renkli, iyi pişmiş, siyah boya astarlı, iyi perdahlı ve el yapımı.

Resim 9/Çizim 9

Env. No. 220 : Yatay kulplu çanak. Ağız çapı : 19.5 cm, Yükseklik : (kulplu) 15.5, (kulpsuz) 10.7 cm, Kalınlık : 1.2 cm. İri bitki ve orta mineral katkılı hamuru kahverengi, kötü pişmiş, hamurunun renginde astarlı, perdahlı ve el yapımı.

Resim 10/Çizim 10

Env. No. 221 : Yatay kulplu çanak. Ağız çapı : 19 cm, Yükseklik : (kulplu) 16, (kulpsuz) 9.9 cm, Kalınlık : 1.2 cm. İri bitki ve orta mineral katkılı hamuru kahverengi, kötü pişmiş, hamurunun renginde astarlı, perdahlı ve el yapımı.

Resim 11/Çizim 11

Env. No. 143. Gaga ağızlı testi. Yükseklik : 8 cm, Genişlik : 6.9 cm, Kalınlık : 0.4 cm. Mineral katkılı hamuru açık kahverengi, orta pişmiş, hamurunun renginde astarlı, az perdahlı ve el yapımı.

Resim 12a-b/Çizim 12

Env. No. 145. Gaga ağızlı testi. Yükseklik : 13 cm, Genişlik : 10.6 cm, Kalınlık : 0.5 cm. İnce bitki ve mineral katkılı hamuru kahverengi, orta pişmiş, hamurunun renginde astarlı, iyi perdahlı ve el yapımı. Yüzeyi kalkerli.

Resim 13/Çizim 13

Env. No. 147. Küçük testi. Ağız çapı : 7 cm, Yükseklik : 11.3 cm, Genişlik : 10.5 cm, Kalınlık : 0.7 cm. İnce mineral katkılı hamuru gri renkli, orta pişmiş, kahverengi astarlı, hafif perdahlı ve el yapımı.

Resim 14/Çizim 14

Env. No : 228. Çaydanlık. Ağız çapı : 8.6 cm, Yükseklik : 6.2 cm, Genişlik : 14.5 cm, Kalınlık : 0.8 cm. İnce mineral katkılı hamuru açık portakal rengi, iyi pişmiş, portakal rengi boya astarlı, iyi perdahlı ve çark yapımı. Yüzeyi kalkerli.

Resim 15/Çizim 15

Env. No : 148. Gaga ağızlı testi. Yükseklik : 33.5 cm, Genişlik : 19.4 cm, Kalınlık : 0.6 cm. İnce mineral katkılı hamuru açık portakal rengi, iyi pişmiş, portakal rengi boya astarlı, iyi perdahlı ve çark yapımı. Yüzeyi kalkerli.

K A Y N A K Ç A

Bittel

1939 K. Bittel. «Ein Gräberfeld der Yortankultur bei Babaköy», *Archiv für Orientforschung XIII*, Berlin, s. 1-31.

Duru

- 1996 R. Duru. *Kuruçay Höyük II. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*, Ankara.

Kamil

- 1982 T. Kamil. *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia*, BAR Int. Series, Oxford.

Lloyd/Mellaart

- 1962 S. Lloyd ve J. Mellaart. *Beycesultan I*. London.

Orthmann

- 1963 W. Orthmann. *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien*. Berlin.
- 1966 W. Orthmann. «Keramik der Yortankultur in den Berliner Museen», *İstanbul Mitteilungen* 16, Tübingen, s. 1-26.

Özgüç

- 1944 T. Özgüç. «Yortan Mezarlık Kültürüne Ait Yeni Buluntular», *Bulleten VIII/29*, Ankara, s. 53-70.
- 1978 T. Özgüç. *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*. Ankara.
- 1986 T. Özgüç. «Ferzant Hitit Mezarlığında Bulunmuş Eserler Hakkında Yeni Gözlemler», *Bulleten L/197*, Ankara, s. 383-391.

Ünlüsoy

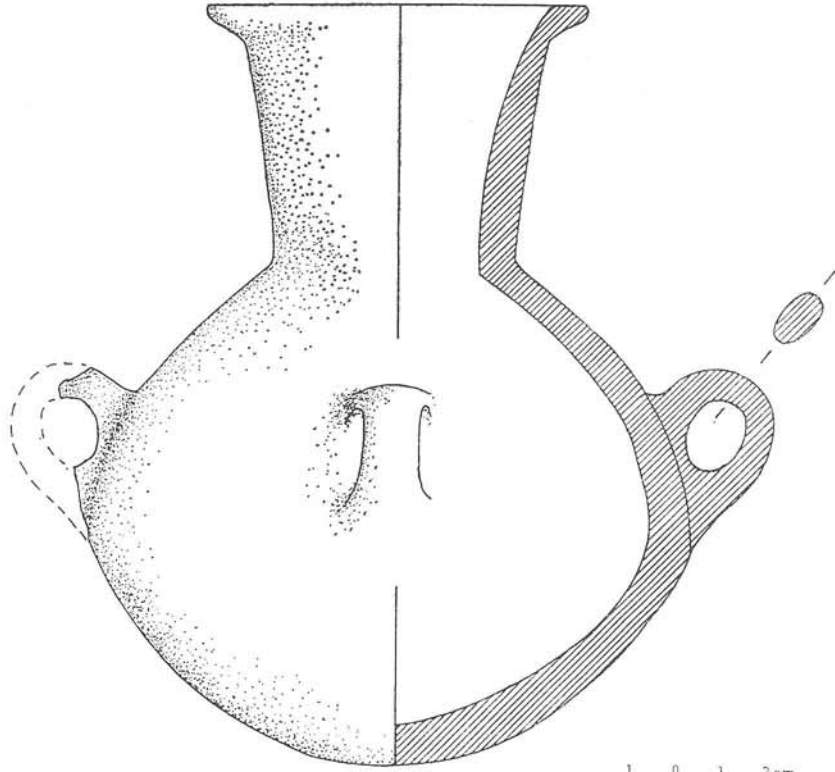
- 1993 İ. Ünlüsoy. «Isparta İli Atabey ilçesi Harmanören (Gördürle) Kurtarma Kazısı 1989-1991», *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, s. 291-322.

Warner

- 1994 J. L. Warner. *Elmalı-Karataş II. The Early Bronze Age Village of Karataş*. Bryn Mawr.

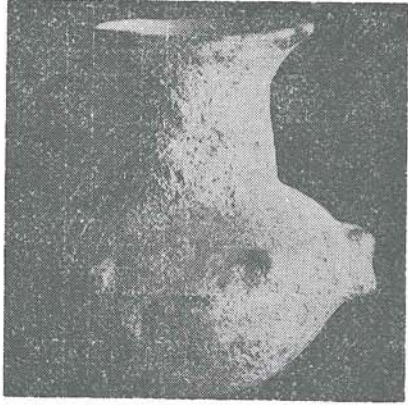

Resim 1

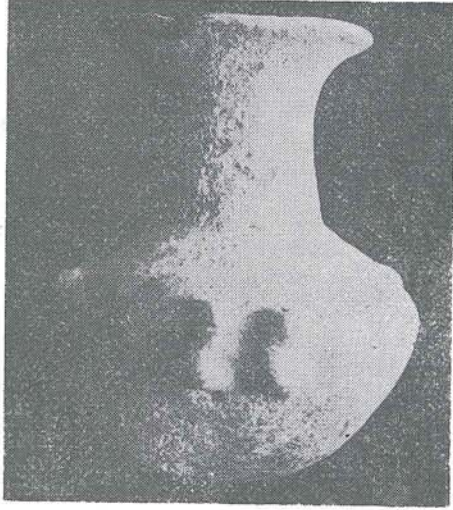

Çizim 1

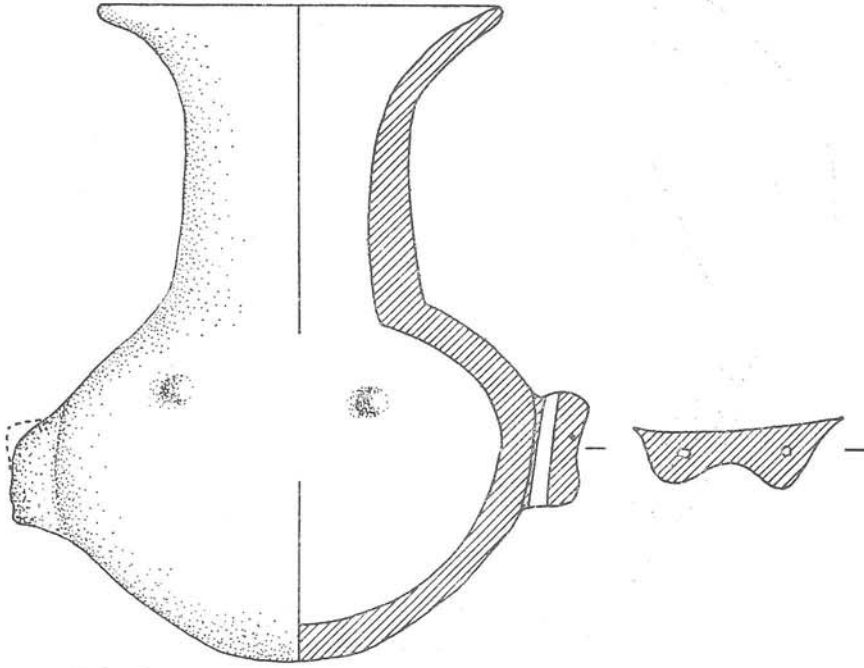
1 0 1 2 cm.

Resim 2a

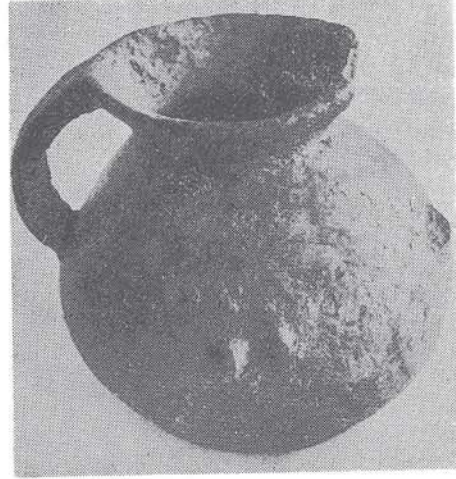

Resim 2b

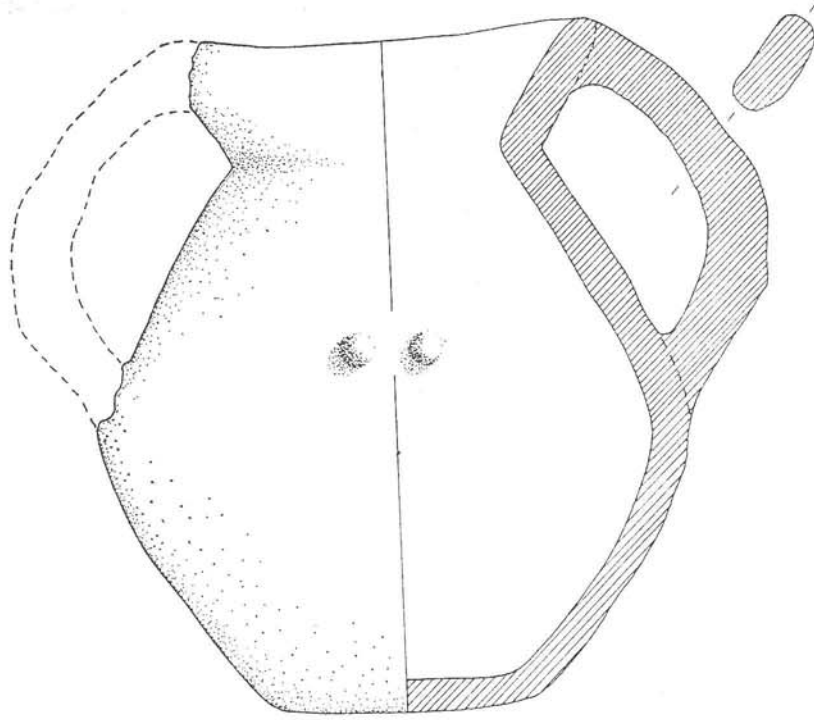

Çizim 2

1 0 1 2 cm.

Resim 3

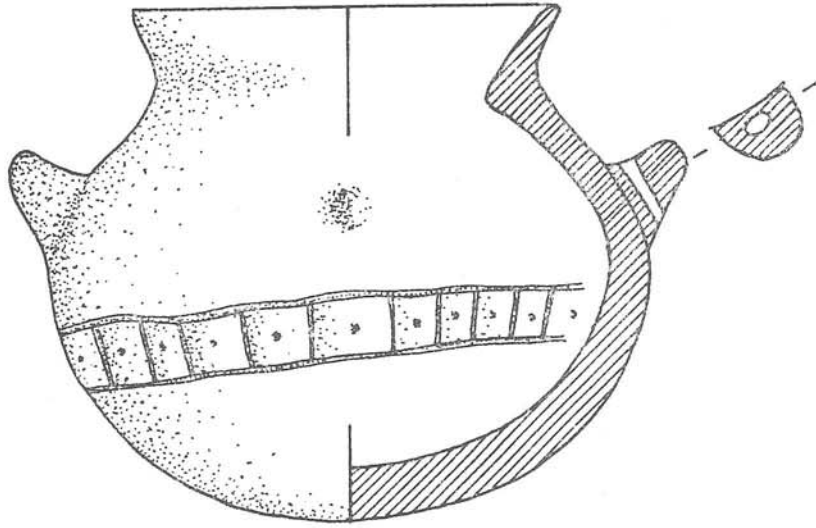
Çizim 3

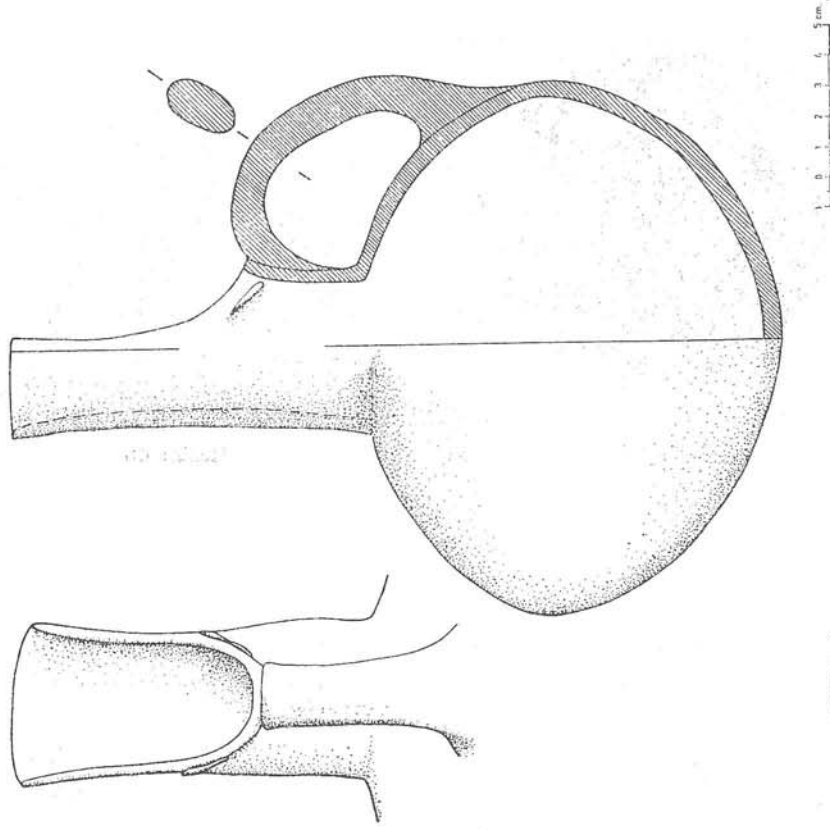
Resim 4a

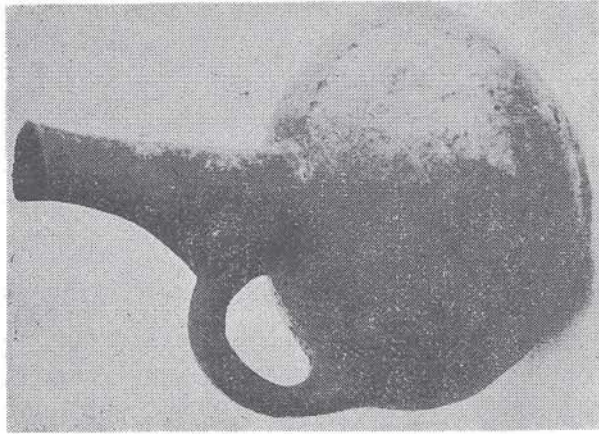
Resim 4b

Çizim 4

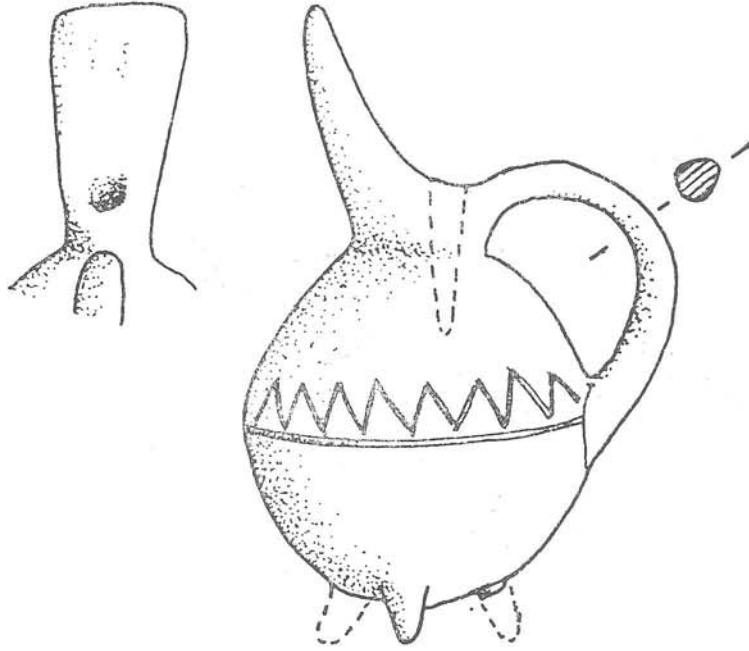
Çizim 5

Resim 5

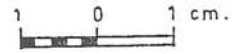
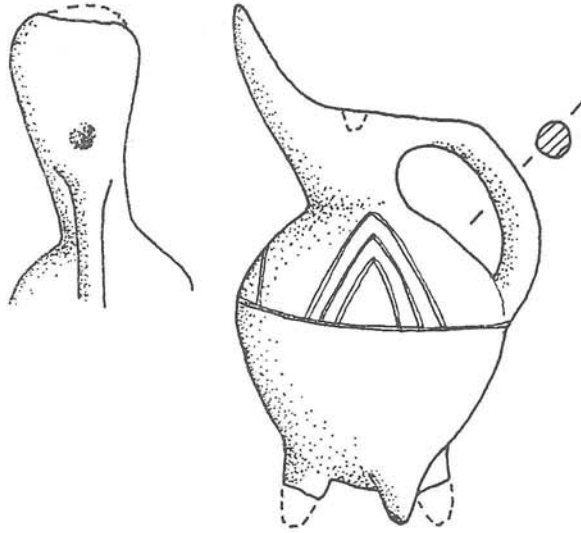
Resim 6

Çizim 6

Resim 7

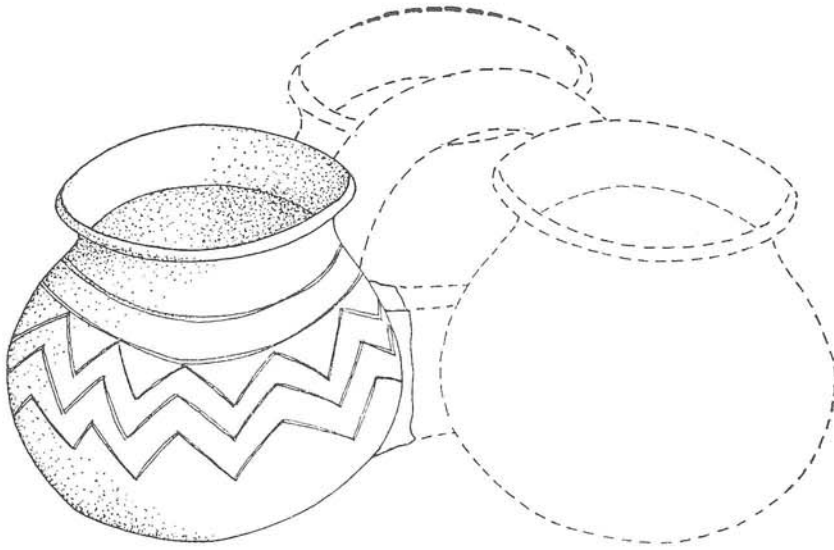
Çizim 7

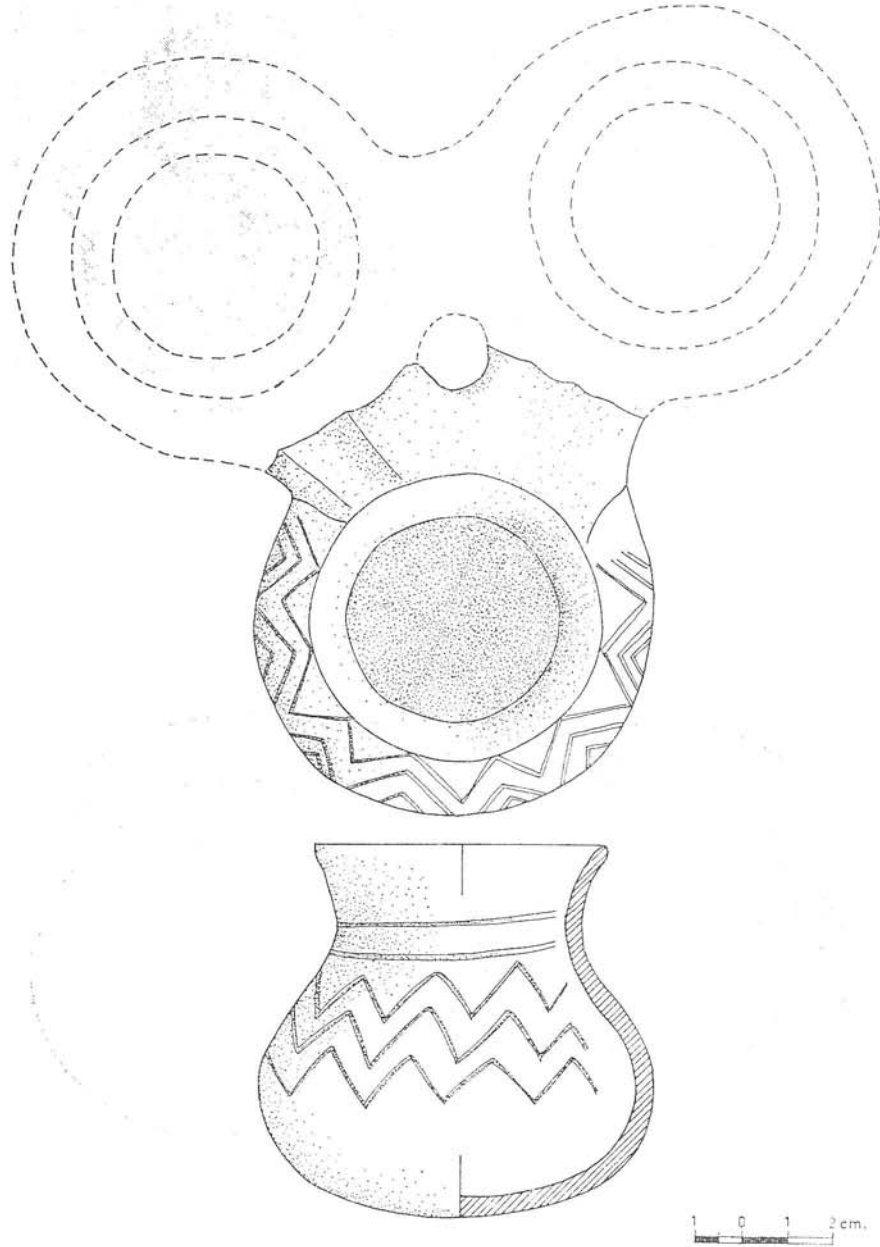
Resim 8a

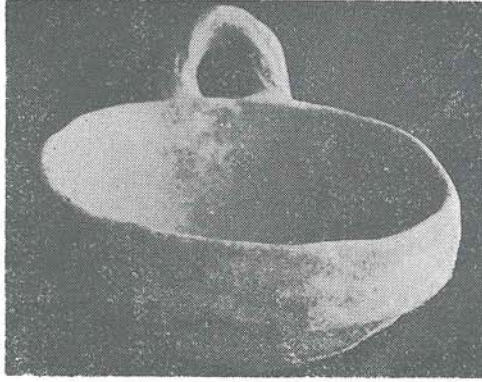
Resim 8b

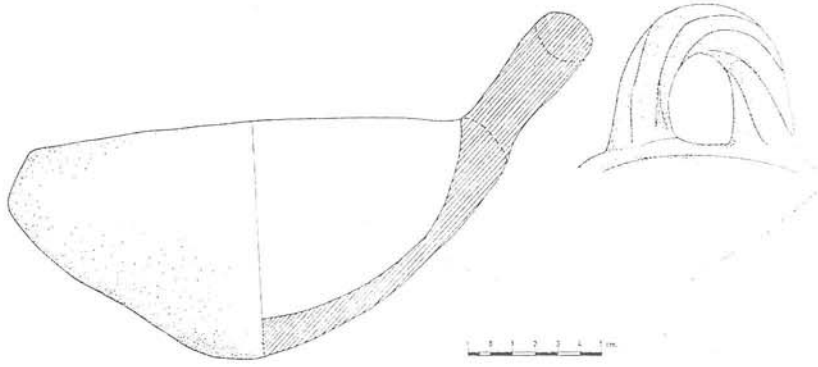
Çizim 8b

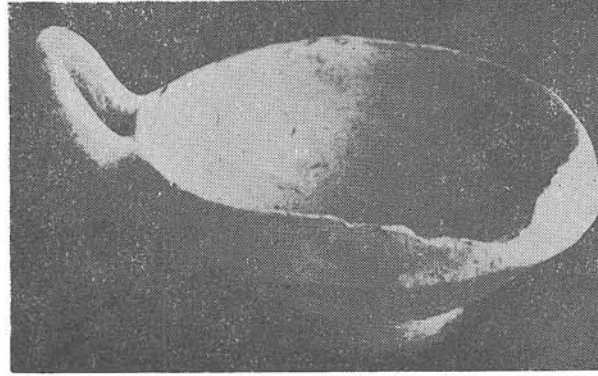
Çizim 8a

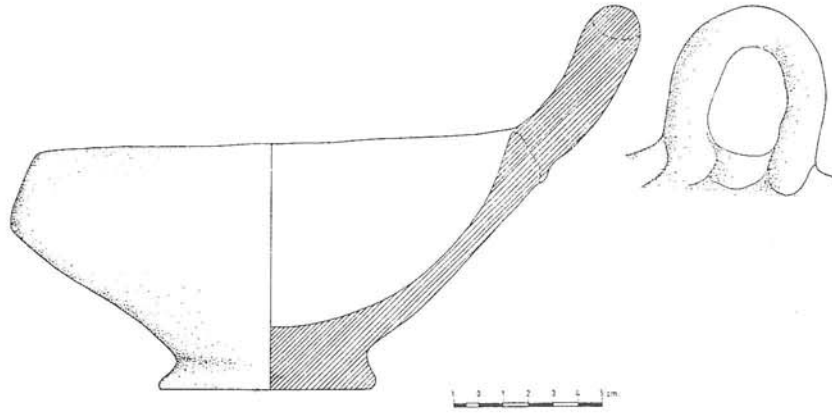
Resim 9

Çizim 9

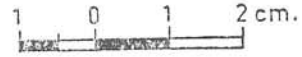
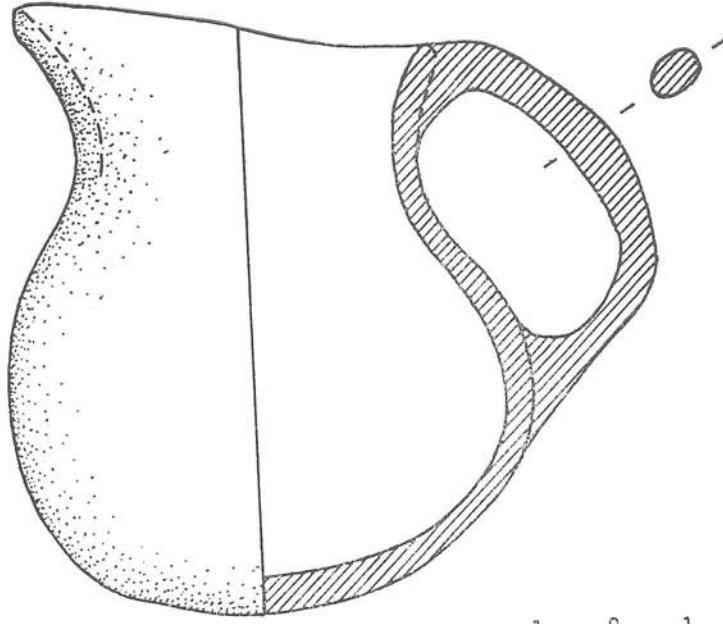
Resim 10

Çizim 10

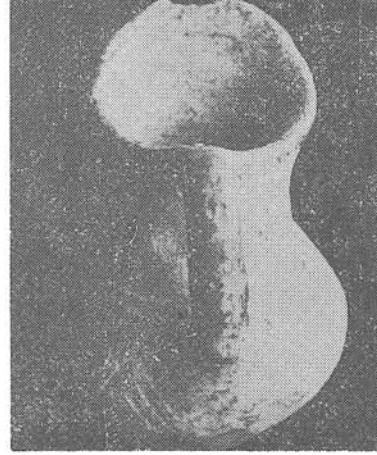
Resim 11

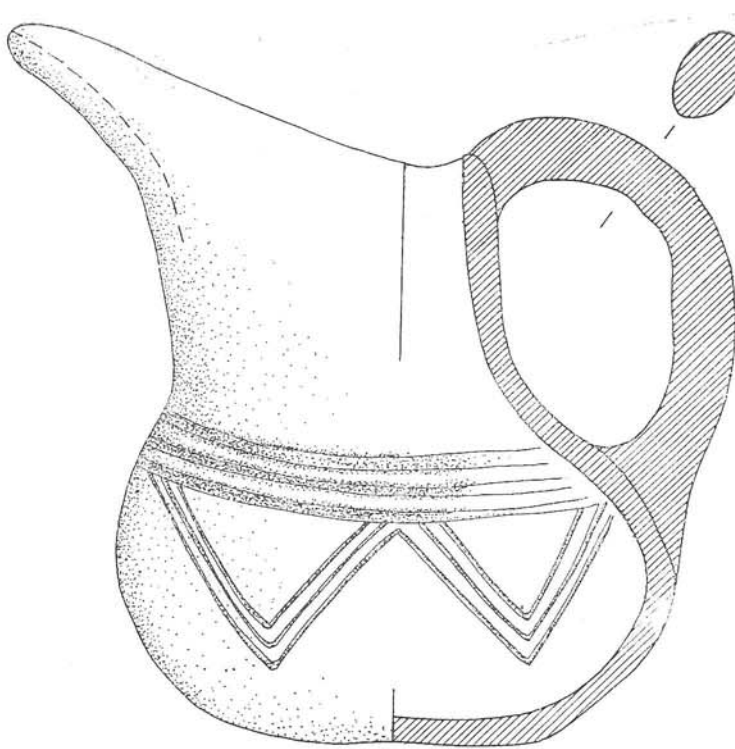
Çizim 11

Resim 12a

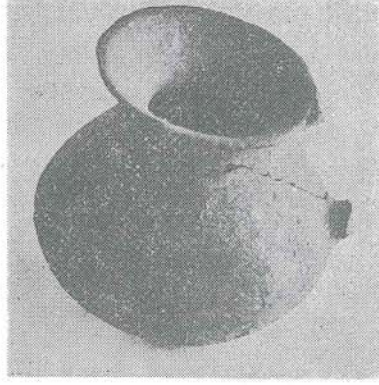

Resim 12b

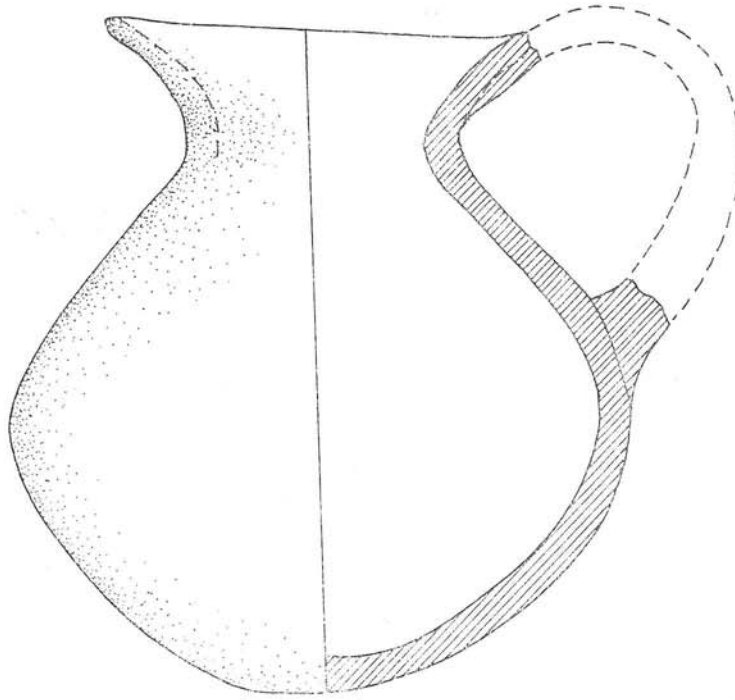

Çizim 12

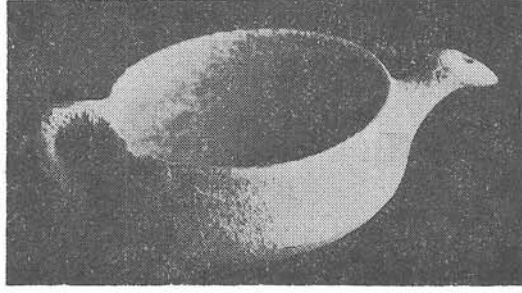
1 0 1 2 cm.

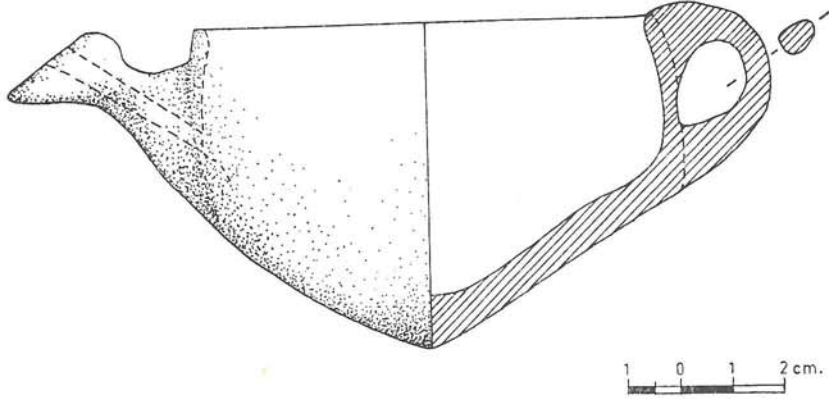
Resim 13

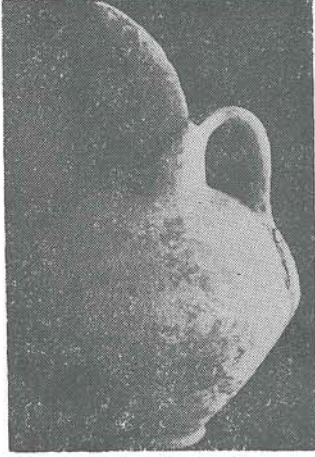
Çizim 13

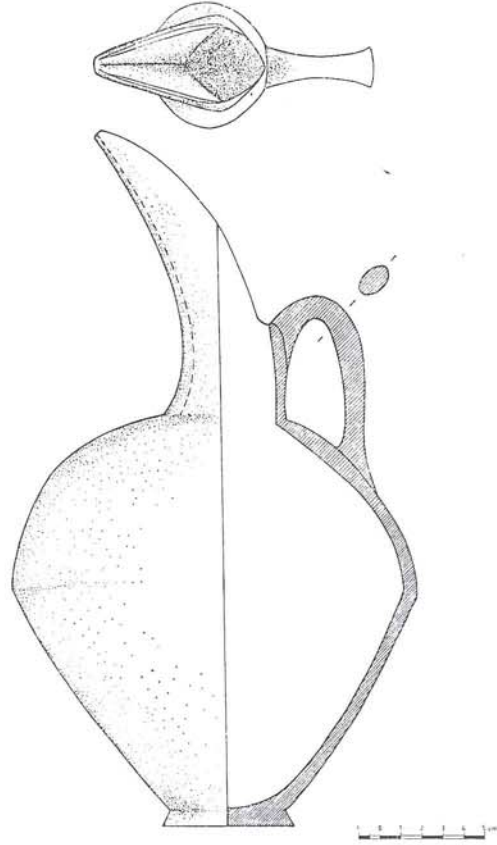
Resim 14

Çizim 14

Resim 15

Çizim 15